

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА РЕГІОНУ: СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ПОНЯТТЯ

ДОЛЖЕНКО Костянтин Іванович - здобувач кафедри загальноправових дисциплін факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 35.078.3

В статті проведено аналіз існуючих підходів к пониманию сутності інформаційної безпеки, определены ее уровни обеспечения, характеристики и задачи. Это позволило уточнить сутність поняття «інформаційна безпека регіону», обосновать задачи, реализация которых позволяет создать необходимые условия для обеспечения защищенности национальных интересов в информационной сфере на региональном уровне.

Ключові слова: *інформаційна безпека, інформаційна безпека держави, інформаційна безпека регіону, національні інтереси в інформаційній сфері.*

Постановка проблеми

Поширення інформаційного впливу через засоби масової інформації й мережу Інтернет на масову та індивідуальну свідомість для регулювання економічної, політичної, моральної, загальнокультурної поведінки громадян у кінцевому підсумку може призвести до серйозних наслідків як особистості, так і держави. Тому рівень поінформованості суспільства є одним з критеріїв оцінки демократії, найважливішим чинником виживання в боротьбі за економічну і політичну незалежність, а конфіденційність, цілісність, доступність, достовірність та повнота інформації визначають якість управлінських рішень, що приймають органи державної та виконавчої влади. В умовах зростання обсягів та кількості користувачів інформації довгий час не приділялося належної уваги проблемам захисту

інформаційного середовища від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженню сутності інформаційної безпеки держави присвячені роботи таких провідних закордонних та вітчизняних вчених, як: І. Арістова, О. Бандурка, В. Бондаренко, В. Гавловський, І. Гіжевський, В. Желіховський, О. Коваленко, В. Копилов, Б. Кормич, А. Кузьменко, В. Ліпкан, Ю. Максименко, В. Мінаєв, С. Скриль, О. Фісун, В. Потанін, В. Остроухов, В. Петрик, Г. Сашук, В. Цимбалюк, М. Швець, О. Юдін, В. Ярочкін. Але, враховуючи вагомий внесок зазначених вчених у розвиток теорії інформаційної безпеки держави, слід зауважити, що сьогодні в сучасній літературі відсутній єдиний підхід до визначення сутності поняття «інформаційна безпека регіону», однозначність поглядів щодо її основних характеристик, як основи дотримання та реалізації національних інтересів України в умовах розбудови інформаційного суспільства. Виходячи з цього виникає об'єктивна необхідність у актуалізації зазначених аспектів досліджуваної проблематики.

Постановка завдання

Метою роботи є дослідження сутності та змісту поняття «інформаційна безпека регіону», визначення фундаментальних теоретичних положень її забезпечення.

Виклад основного матеріалу

Поширення інформатизації, медіатизації та комп'ютеризації суспільства зумовило зростання реальних та потенційних загроз національним інтересам в інформаційній сфері та визначило коло питань щодо необхідності забезпечення інформаційної безпеки. Об'єктивно категорія «інформаційна безпека» виникла з появою засобів інформаційних комунікацій між людьми, а також з усвідомленням людиною наявності у громадян і їх об'єднань інтересів, яким може бути завдано збитку шляхом дії на засоби інформаційних комунікацій, наявності і розвиток яких забезпечує інформаційний обмін між всіма елементами соціуму [16]. Як зазначає проф. Б. Кормич, тривалий час дослідження сутності та правових аспектів інформаційної безпеки носили «дещо фрагментарний характер» і не аналізували «проблему комплексно» [10]. Все це зумовлює необхідність обумовлювати необхідність усвідомлення сутності інформаційної безпеки та особливостей її забезпечення як на рівні держави, та і на регіональному рівні.

Поняття інформаційної безпеки тісно пов'язане з поняттям інформаційного середовища. Під інформаційним середовищем розуміють сферу діяльності суб'єктів, пов'язану зі створенням, перетворенням і споживанням інформації. Інформаційне середовище умовно поділяється на три основні предметні частини [23]: створення і розповсюдження вихідної та похідної інформації; формування інформаційних ресурсів, підготовки інформаційних продуктів, надання інформаційних послуг; споживання інформації; та дві забезпечувальні предметні частини: створення і застосування інформаційних систем, інформаційних технологій і засобів їхнього забезпечення; створення і застосування засобів і механізмів інформаційної безпеки.

Слід зазначити, що у науковій літературі, практичній діяльності, а також нормативно-правових документах відсутній єдиний консолідований погляд на зміст поняття «інформаційна безпека» (табл. 1). Деякі науковці визначають його як стан, інші як процес, діяльність, здатність, систему

гарантій, властивість, функцію тощо. Як зазначає В. Ліпкан [12], поняття процес означає послідовність станів, пов'язаність стадій їх зміни і розвитку, тобто на відміну від поняття «стан», поняття «процес» акцентує увагу на моменті спрямованості в зміні об'єкта, цілепокладанні, у той час, як «стан» відображає лише один момент, певну мить безпеки, а отже, не вичерпує її повністю. У Законі України «Про основи національної безпеки держави» захист інформації розглядається лише як одна зі сфер національної безпеки (Ст. 5) [19].

Найбільш розповсюдженим є підхід до трактування інформаційної безпеки як стану захищеності [2, 3, 9, 13, 14, 19, 20, 22, 23, 24], такої ж позиції притримуються і розробники концепції інформаційної безпеки центру Разумкова та російський дослідник І. Панарін [17], роблячи акцент на ролі політичної еліти, яка може протистояти інформаційному впливу. Прибічники такого підходу розглядають інформаційну безпеку як стан, який характеризується відсутністю небезпек, чинників і умов, які загрожують безпосередньо окремій особі, суспільству, державі з боку інформаційного середовища, іншими словами – стан захищеності особи, суспільства, держави від реальних або потенційних загроз. На нашу думку, визначення сутності інформаційної безпеки лише як стану захищеності не відображає динамізму як самої безпеки, так і інформаційної системи, для якої безпека виступає як функція її подальшого розвитку та існування.

Інші дослідники визначають інформаційну безпеку як вид суспільних інформаційних правовідносин [6], одну зі сторін розгляду інформаційних відносин у межах інформаційного законодавства [8], стан інформації (інформаційного середовища суспільства, інформаційного розвитку) [16, 17, 18]. Застосування діяльнісного підходу, на наш погляд, є більш адекватним при описуванні інформаційної безпеки. Так, М. Хрипков вважає, що діяльність по забезпеченню особи, суспільства і держави виникає в ході вирішення суперечності між такою об'єктивною реальністю, як небезпека, і потребою розумної сутності, соціально-

Підходи до трактування категорії «інформаційна безпека»

Автор, джерело	Визначення
1	2
Додонов О. [2]	Інформаційна безпека – стан захищеності інформаційного простору, який забезпечує формування та розвиток цього простору в інтересах особистості, суспільства та держави
Доктрина інформаційної безпеки Російської Федерації [3]	Інформаційна безпека – стан захищеності національних інтересів держави в інформаційній сфері, які визначаються сукупністю збалансованих інтересів особи, суспільства і держави. З цього визначення слідує, що зміст поняття безпеки базується на інтересах суб'єктів суспільних відносин в інформаційній сфері, від збалансованості яких залежить рівень загроз
Кормич Б. [9]	Інформаційна безпека – це захищеність встановлених законом правил, за якими відбуваються інформаційні процеси в державі, що забезпечують гарантовані Конституцією умови існування і розвитку людини, всього суспільства і держави
Ліпкан В. [12]	Інформаційна безпека – складова національної безпеки, – свідомий, цілеспрямований вплив на загрози та небезпеки державними і недержавними інституціями, окремими громадянами, за якого забезпечується інформаційний суверенітет України; вдосконалення державного регулювання розвитку інформаційної сфери, впровадження новітніх технологій у цій сфері, наповнення внутрішнього та світового інформаційного простору достовірною інформацією про Україну; активне залучення засобів масової інформації до боротьби з корупцією, зловживаннями службовим становищем, іншими явищами, які загрожують національній безпеці України, неухильне дотримання конституційного права громадян на свободу слова, доступ до інформації, недопущення неправомірного втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у діяльність засобів масової інформації, дискримінації в інформаційній сфері і переслідування журналістів за політичні позиції; вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії монополізації інформаційної сфери України
Калюжний Р., Білонов В. [6]	Інформаційна безпека – вид суспільних інформаційних правовідносин щодо створення, підтримки, охорони та захисту бажаних для людини, суспільства і держави безпечних умов життєдіяльності; суспільних правовідносин, пов'язаних із створенням, розповсюдженням, зберіганням та використанням інформації
Копилов В. [8]	Інформаційна безпека – це одна зі сторін розгляду інформаційних відносин у межах інформаційного законодавства з позицій захисту життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави та акцентування уваги на загрозах цим інтересам і на механізмах усунення або запобігання таким загрозам правовими методами
Фісун О. [13]	Інформаційна безпека – стан захищеності інформаційного середовища, який відповідає інтересам держави, за якого забезпечується формування, використання і можливості розвитку незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх інформаційних загроз
Остроухов В. [14]	Інформаційна безпека – стан захищеності особи, суспільства і держави, при якому досягається інформаційний розвиток (технічний, інтелектуальний, соціально-політичний, морально-етичний), через який сторонні інформаційні впливи не завдають їм суттєвої шкоди

Остроухов В. [14]	Інформаційна безпека – стан захищеності особи, суспільства і держави, при якому досягається інформаційний розвиток (технічний, інтелектуальний, соціально-політичний, морально-етичний), за якого сторонні інформаційні впливи не завдають їм суттєвої шкоди
Панарін І. [17]	Інформаційна безпека – це стан інформаційного середовища суспільства і політичної еліти, який забезпечує її формування й розвиток в інтересах керівництва країни, громадян і суспільства
Петрик В. [18]	Інформаційна безпека – стан інформаційного розвитку (технічного, інтелектуального, соціально-політичного, морально-етичного), за якого сторонні інформаційні впливи не завдають суттєвої шкоди національним інтересам. Але це визначення не дає змоги поділу інформаційної безпеки на її різновиди
Сащук Г. [19]	Інформаційна безпека – це такий стан захищеності життєво важливих інтересів, а, отже, й інформаційної озброєності держави, суспільства, особистості, за якого ніякі інформаційні впливи на них неспроможні викликати деструктивні думки і дії, що призводять до негативних відхилень на шляху стійкого прогресивного розвитку названих суб'єктів
Тер-Акопов А. [20]	Інформаційна безпека - стан захищеності інформації, яка забезпечує життєво важливі інтереси людини, у рамках даного напрямку існує визначення інформаційної безпеки як стану, тенденції розвитку, умови життєдіяльності соціуму, його структур, інститутів і установ, при яких забезпечується збереження їх якісної з об'єктивними обумовленими інноваціями в ній, і вільне, відповідне власній природі і її функціонування
Федеральний Закон Росії «Про участь у міжнародному інформаційному обміні» [22], Юдін О. К. [23]	Інформаційна безпека – стан захищеності інформаційного середовища суспільства, який забезпечує його формування, використання і розвиток в інтересах громадян, організацій і держави. Ця трактовка виходить з того, що захист інформації та інформаційної інфраструктури і становить собою зміст інформаційної безпеки. При цьому акцент робиться на технічній стороні даної проблеми
Ярочкін В. [24]	Інформаційна безпека – стан захищеності особи, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх небезпек та загроз, який базується на діяльності людей, суспільства, держави, світового співтовариства по виявленню (вивченню), попередженню, послабленню, ліквідації і відбиттю небезпек і загроз, здатних знищити їх, позбавити фундаментальних матеріальних і духовних цінностей, завдати неприйнятної шкоди, закрити шлях для прогресивного розвитку

Джерело: складено автором за даними [2, 3, 6, 8, 9, 12, 13, 14, 17, 18, 19, 22, 23, 24]

го індивіда, соціальної групи попередити її можливі шкідливі наслідки.

Як зазначає В. Ліпкан, інформаційна безпека становить собою діяльність органів державного управління. Звідси витікає важливий висновок, що слід діяти активно, здійснюючи вплив на джерела інформаційної небезпеки. При цьому щодо змісту

інформаційної безпеки доцільно використовувати не поняття «інтереси», а більш фундаментальне поняття «цінності», через те, що у цінностях знаходять вираз інтереси суб'єктів суспільних відносин, зіткнення яких породжує рози [12].

При визначенні сутності інформаційної безпеки слід наголосити на ролі органів

державної влади і управління по підтриманню безпеки, оскільки, інформаційна безпека покликана забезпечити реалізацію національних інтересів за допомогою всіх засобів, що мають в її розпорядженні. На думку А. Качинського та М. Дрозда поява ринку інформаційних послуг супроводжується перетворенням інформації та інформаційних засобів на товар, що має грошову вартість. Проте є такі сфери життєдіяльності, де інформація має надаватися споживачам безоплатно (як інші види забезпечення безпеки). Очевидно, що все це істотно впливає на розмір компенсацій за втрату життя чи здоров'я пересічного громадянина України. За згадану інформацію має сплачувати держава, акумулюючи громадські кошти та витрачаючи їх на забезпечення безпеки людини та суспільства [7].

Таким чином, проведене дослідження різних підходів до визначення сутності поняття «інформаційна безпека» дає змогу стверджувати про недоцільність суворого обрання того чи іншого підходу. Аналіз наведених вище підходів до трактування категорії «інформаційна безпека» дозволяє розглядати дане питання більш комплексно та зробити висновок про доцільність використання інтегрального підходу, згідно з яким інформаційна безпека може розглядатися не як окремий стан, а як процесу з урахуванням постійної динаміки інформаційних систем. Базовою характеристикою якої слід вважати імовірність появи загрози підвищеного ризику реалізації небезпеки для індивіда, суспільства та держави.

Також потрібно визначити ряд основних характеристик інформаційної безпеки, що обумовлюються специфікою її об'єкта [9]: зони інформаційної безпеки перебувають на перехресті функції національної безпеки та інформаційної функції держави; питання інформаційної безпеки держави носить екстериторіальний характер; суспільні відносини, що входять до сфери інформаційної безпеки, є неоднорідними і різноплановими; компетенція держави у сфері інформаційної безпеки обумовлюється конкуренцією між інформаційними правами особи та функціями держави і її органів по регулюванню інформаційних

процесів; у демократичному суспільстві державне регулювання інформаційної сфери можливе лише шляхом встановлення правових норм; політика інформаційної безпеки носить багатовекторний характер, кожен з яких має власні специфічні форми і методи її формування та реалізації.

Для задоволення та захисту законних різносторонніх соціальних інтересів осіб, які прагнуть сприяти розвитку і піднесенню сфери інформаційної безпеки та інформаційних технологій України, суміжних з нею сфер, створено Всеукраїнське об'єднання громадян «Всеукраїнська Асоціація «Інформаційна безпека та інформаційні технології», основними завданнями якої є: співробітництво з органами державної влади, громадськими та професійними спілками; участь у формуванні та реалізації соціально-економічної політики держави; сприяння розвитку, популяризації використання українських засобів захисту інформації; сприяння формуванню ефективної системи підготовки кадрів, що задовольнятимуть потреби галузі захисту інформації; підготовка пропозицій до органів влади і управління щодо визначення стратегії та напрямів діяльності у сфері захисту інформаційних ресурсів в інформаційно-телекомунікаційних системах, криптографічного та технічного захисту інформації [15].

У науковій літературі виокремлюють три рівні забезпечення інформаційної безпеки [8]:

- рівень особи (формування раціонального, критичного мислення на основі принципів свободи вибору);

- суспільний рівень (формування якісного інформаційно-аналітичного простору, плюралізм, багатоканальність отримання інформації, незалежні потужні ЗМІ, які належать вітчизняним власникам);

- державний рівень (інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності державних органів, інформаційне забезпечення внутрішньої і зовнішньої політики на міждержавному рівні, система захисту інформації з обмеженим доступом, протидія правопорушенням в інформаційній сфері, комп'ютерним злочинам).

Так, інформаційна безпека особистості характеризується як стан захищеності особистості, різноманітних соціальних груп та об'єднань людей від впливів, здатних проти їхньої волі та бажання змінювати психічні стани і психологічні характеристики людини, модифікувати її поведінку та обмежувати свободу вибору [4]. У свою чергу, інформаційна безпека організації – цілеспрямована діяльність її органів та посадових осіб з використанням дозволених сил і засобів по досягненню стану захищеності інформаційного середовища організації, що забезпечує її нормальне функціонування і динамічний розвиток [8].

Як зазначає О. Юдін, інформаційна безпека держави (суспільства) характеризується мірою захищеності держави (суспільства) та стійкості основних сфер життєдіяльності (економіки, науки, техносфери, сфери управління, військової справи та ін.) відносно небезпечних (дестабілізуючих, деструктивних, уражаючих державні інтереси та ін.) інформаційних впливів, причому як з упровадження, так і добування інформації. Інформаційна безпека держави визначається здатністю нейтралізувати такі впливи [23]. Інформаційна безпека держави – стан захищеності життєвоважливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації [16].

Цікавою є думка В.В. Остроухова, який зазначає, що інформаційна безпека держави – це стан її захищеності та інформаційного розвитку, за якого спеціальні інформаційні операції, акції інформаційної агресії, інформаційний тероризм, незаконне зняття інформації за допомогою спеціальних технічних засобів, комп'ютерні злочини та інші деструктивні інформаційні впливи не завдають суттєвої шкоди національним інтересам [14].

Як зазначають вітчизняні дослідники В. Бондаренко та О. Литвиненко, основни-

ми цілями політики інформаційної безпеки України є такі: 1) реалізація конституційних прав громадян, суспільства та держави на інформацію; 2) захист інформаційного суверенітету України, зокрема, національного інформаційного ресурсу, систем формування суспільної свідомості; 3) забезпечення рівня інформаційної достатності для прийняття рішень державним установам, підприємствам та громадянам; 4) належна присутність країни у світовому інформаційному просторі [5].

У свою чергу, інформаційна безпека держави визначає інформаційну безпеку регіонів, галузей економіки, суб'єктів господарювання, суспільства та особистості.

Проведене дослідження дозволяє визначити сутність поняття «інформаційна безпека регіону» як такий стан інформаційного середовища регіону, який забезпечує захищеність життєво важливих інтересів органів місцевого самоврядування, підприємств та населення, які забезпечують його формування, використання та розвиток від зовнішніх та внутрішніх загроз.

До основних завдань інформаційної безпеки регіону слід віднести такі: виявлення, оцінка та прогнозування поведінки джерел загроз інформаційній безпеці, що здійснюється шляхом оперативного моніторингу інформаційного середовища; регулювання інформаційних відносин на регіональному рівні з метою забезпечення національних інтересів в інформаційній сфері, територіальної цілісності та громадського порядку; підтримання законності та забезпечення цілісності інформації; реалізація державної політики у галузі інформаційної безпеки, зокрема у напрямку формування позитивного іміджу держави на міжнародному рівні; створення та експлуатація систем забезпечення інформаційної безпеки; регулювання інформаційних відносин у сфері захисту комерційної інформації, прав і свобод громадян щодо одержання, використання та зберігання інформації; сприяння зростанню інтелектуального потенціалу, зміцненню духовного та психічного здоров'я та населення; сприяння інтеграції держави у європейський інформаційний простір; протидія незаконним діям з інформаційними

ресурсами та негативним наслідком розвитку інформаційних технологій, зокрема боротьба з кіберзлочинністю.

Висновок

Незважаючи на широке використання понять «інформаційна безпека» та «інформаційна безпека держави», на сьогодні відсутній однозначний підхід до визначення їх сутності. Крім того, у законодавстві також не визначена норма, яка б містила дефініцію поняття «інформаційна безпека», при цьому інформаційна безпека розглядається лише як одна із сфер національної безпеки держави. Систематизація сучасних підходів до визначення сутності поняття «інформаційна безпека» дозволила зробити такі висновки: для розкриття сутності поняття «інформаційна безпека» використовуються такі поняття, як «стан захищеності», «вид суспільних інформаційних правовідносин», «одна зі сторін розгляду інформаційних відносин у межах інформаційного законодавства», «стан інформації». Проведене дослідження дозволило уточнити сутність поняття «інформаційна безпека регіону» та визначити її основні завдання. Інформаційну безпеку регіону необхідно розглядати як складне соціально-економічне поняття, яке включає широкий спектр постійно мінливих умов формування, використання та захисту інформаційних ресурсів для реалізації національних інтересів в інформаційній сфері на регіональному рівні. Інформаційна безпека регіону визначає ступінь соціально-економічних, культурних і політичних перетворень на регіональному рівні, забезпечуючи розвиток інформаційно відкритого суспільства й інформаційно прозорої державної влади. Лише за умови консолідації зусиль влади, суб'єктів господарювання та суспільства забезпечується реалізація національних інтересів в інформаційній сфері та створюються необхідні умови для розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Література

1. Бондаренко В. Інформаційна безпека сучасної держави: концептуальні роздуми / В. Бондаренко, О. Литвиненко.

– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.crime-research.iatp.org.ua/library/strateg.htm-29k.

2. Додонов О. Г. Системи організаційного управління: інформаційні технології та безпека / О. Г. Додонов, О. С. Горбачик, М. Г. Кузнєцова // Матеріали междунар. науч. конф. ИТБ-2013 «Информационные технологии и безопасность: оценка состояния». – Вып. 13. – С.5.

3. Доктрина информационной безопасности Российской Федерации. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rg.ru/OFFICIAL/DOC/MIN_AND_VEDOM/MIM_BEZOP/DOCTR.SHTM.

4. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 09.01.2007 № 537-V. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?showHidden=1&article_id=92979225&catid=2251550&ctime=1190812307568.

5. Информационная безопасность (2-я книга социально-политического проекта «Актуальные проблемы безопасности социума»). – М. : «Оружие и технологии», 2009.

6. Інформаційне право та інформаційна безпека / Сучасний стан, поняття та визначення змістовної частини, інкорпорація нормативних актів з правових питань у сфері інформації та її захисту. Наукове видання / Гавловський В. Д., Коваленко О. І., Гіжевський І. К, Цимбалюк В. С. та ін. / За заг. ред. Р. Калюжного та В. Білонова – Київ; Донецьк: Донецький інститут внутрішніх справ МВС України. Інститут економіки і права «КРОК», 2001. –230 с.

7. Качинський А. Б. Оціночні критерії визначення рівня компенсацій, пов'язаних з втратою здоров'я чи життя людини у контексті національної безпеки / А. Б. Качинський, М. І. Дрозд. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niisp.org/vydanna/panorama/issue.php?s=gupr1&issue=2006_2.

8. Копылов В.А. Информационное право: учебное пособие / В.А. Копылов. – М. : Юристъ, 1997. – 472 с.

9. Кормич Б. А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи /

АНОТАЦІЯ

У статті проведено аналіз існуючих підходів до розуміння сутності інформаційної безпеки, визначено рівні її забезпечення, характеристики та завдання. Це дозволило уточнити зміст поняття «інформаційна безпека регіону», обґрунтувати завдання, реалізація яких дозволить створити необхідні умови для забезпечення захисту національних інтересів в інформаційній сфері на регіональному рівні.

Б. А. Кормич. – Київ : Кондор, 2004. – 384 с.

10. Кормич Б. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України : автореф. Дис. ... доктора юрид. наук : спец. 12.00.07 / Борис Анатолійович Кормич. – Х. : НУВС, 2004. – 41 с.

11. Кузьменко А. М. Особливості проблем законодавчого забезпечення інформаційної безпеки держави, суспільства і громадянина в умовах інформаційно-психологічного протистояння / А. М. Кузьменко // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 4. – С. 317–321.

12. Ліпкан В. А. Національна безпека України: навчальний посібник / В. А. Ліпкан. – Київ : Кондор, 2008. – 552 с.

13. Основы информационной безопасности: учеб. для образоват. учреждений МВД России по специальности 075600 «Информ. безопасность телекоммуникац. систем» / В.А. Минаев, С.В. Скрыль, А.П. Фисун, В.Е. Потанин ; Под общ. науч. ред. В.А. Минаева, С.В. Скрыля. – Воронеж : ВИ МВД РФ, 2001. – 462 с.

14. Остроухов В. В. Інформаційна безпека / В. В. Остроухов. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1584072036934/politologiya/informatsiyna_bezpeka_-_ostrouhov_vv.

15. Офіційний сайт Всеукраїнської Асоціації «Інформаційна безпека та інформа-

ційні технології». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vaibit.org>.

16. Офіційний сайт електронної енциклопедії «Вікіпедія». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Інформаційна_безпека.

17. Панарин И. Н. Информационная война и выборы / И. Н. Панарин. – М.: ОАО «Издательский Дом “Городец”», 2003. – 320 с.

18. Петрик В. Сутність інформаційної безпеки держави, суспільства та особи / В. Петрик. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://justinian.com.ua/article.php?id=3222>.

19. Про основи національної безпеки України : Закон України : № 964-IV від 19 червня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – С. 351.

20. Сащук Г. Інформаційна безпека в системі забезпечення національної безпеки / Ганна Сащук. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://journ.univ.kiev.ua/trk/publikacii/satshuk_publ.php.

21. Тер-Акопов А. А. Безопасность человека (теоретические основы социально-правовой концепции) / А. А. Тер-Акопов. – М.: Изд-во МНЭПУ, 1998. – 196 с.

22. Федеральный Закон Российской Федерации «Об информации, информационных технологиях и о защите информации» от 26.07.2006 г. № 149-ФЗ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rg.ru/2006/07/29/informacia-dok.html>.

23. Юдін О. К. Інформаційна безпека держави : навчальний посібник / О. К. Юдін, В.М. Богуш. – Харків : Консум, 2005. – 576 с.

24. Ярочкин В. И. Информационная безопасность / В. И. Ярочкин. – М. : Акад. проект, 2004. – 544 с.